ІСТОРІЯ БУКОВИНИ ТА ПІВНІЧНОЇ БЕССАРАБІЇ (ХОТИНЩИНИ)

УДК 94 (477.85) «1340/1538»

Олексій БАЛУХ
(Чернівці)

БУКОВИНА У СКЛАДІ МОЛДАВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У 40-Х РОКАХ XIV – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ XVI ст.: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ (ІІ)[1]

У статті зроблено комплексний аналіз монографічної та іншої наукової літератури з воєнно-політичної історії Північної Буковини у складі Молдавської держави і молдавсько-польських відносин щодо буковинських земель.

Ключові слова: *Північна Буковина, Молдавська держава, воєнно-політичні відносини, Польща, Австрія.*

Актуальність теми. Початки і розвиток Молдавської держави, взаємовідносини її з сусідніми країнами у контексті історії Північної Буковини у середині XIV – першій третині XVI ст. стали в тій чи іншій мірі об'єктом спеціальних наукових досліджень лише у другій половині XIX ст., хоча окремі розвідки проводилися вже у працях істориків другої половини XVIII – початку XIX ст. Однак українсько-молдавські відносини означеного періоду ще маловивчені. Крім статей або окремих розділів колективних монографій загального характеру з історії України, Молдавії, Румунії, Польщі, спеціальної праці, яка в комплексі охоплювала б усі аспекти цієї проблеми, практично немає. Розкрити і показати ці відносини на достовірних джерелах – завдання істориків. Їхнє вивчення представляє передусім значний науковий інтерес і має також певну суспільну вагу. Все це разом актуалізує окреслену проблематику і спонукало автора взятися за дослідження цієї теми. При розгляді проблеми використовувався хронологічний і частково проблемний принципи.

Мета розвідки полягає у комплексному аналізі наукової і монографічної та іншої літератури щодо воєнно-політичного становища буковинських земель у період з 40-х рр. XIV – до першої третини XVI ст.

Реалізація мети дослідження зумовлює розв'язання таких **завдань**:

1. Охарактеризувати стан наукової розробки проблеми румунськими і молдавськими дослідниками у другій половині XX ст.

2. Висвітлити внесок радянських науковців у вивчення деяких питань польсько-молдавських військово-політичних відносин у контексті історії Буковини у другій половині XX ст.

3. Проаналізувати вивчення відносин між Польським королівством та Молдавською державою, а разом з нею і її північними волостями українськими дослідниками наприкінці XX – на початку XXI ст.

Різні аспекти означеної проблеми продовжували вивчати і висвітлювати історики Румунії, зокрема П.П.Панаітеску[2], Д.К.Джуреску[3] та інші. На монографічному рівні військово-політичні взаємини між Польщею і Молдавією у XIV – XVI ст. всебічно дослідив В.Чобану[4]. Автор розглянув і узагальнив досягнення румунської історіографії із зазначеної проблеми. У дослідженні детально простежено виникнення й еволюцію польсько-молдавських взаємовідносин на тлі міжнародної ситуації у Центрально-Східній Європі середини і другої половини XIV ст. В.Чобану приділив чимало уваги практиці дипломатичних контактів між двома державами, змісту і ступеню васальної залежності Молдавської держави від сюзерена – польського короля, впливу територіальних проблем, пов'язаних з Шипинською землею і Покуттям, на рівні їхньої співпраці тощо. Історик проаналізував причини ускладнення міжнародного становища Молдавії у період 30 – 50-х років XV ст., коли державу охопила внутрішньополітична боротьба і посилилося втручання зовнішніх сил, передусім Польщі та Угорщини, а також наростання османської небезпеки, яка ставала дедалі вагомішим чинником, з яким повинні були рахуватися молдавські і польські політики. Написана на значному джерельному та історіографічному матеріалі, книга В.Чобану й досі залишається одним із найбільших і найвагоміших досліджень молдавсько-польських відносин у румунській історичній науці.

До вивчення спірних питань ранньої історії Молдавського воєводства зверталися такі румунські науковці, як В.Спіней[5], який поклав в основу дослідження головним чином археологічні матеріали, та Ш.С.Горовей[6], котрий спробував по-новому інтерпретувати повідомлення писемних джерел. Останній з названих істориків, розглядаючи особливості утворення й утвердження державності в Молдавії, відвів багато місця зовнішньополітичним умовам та обставинам, які справляли вплив на цей процес, а також раннім контактам Молдавії з Польщею і Великим князівством Литовським. Ш.С.Горовей встановив, що, наприклад, молдавани активно підтримували військово-політичні акції, спрямовані проти татарських орд на Поділлі та півдні Молдавської землі, які здійснювали литовський князь Ольгерд і поділь-

ські князі Коріятовичі, починаючи від битви на Синіх Водах у 1362 р.[7] Це диктувалося, на думку дослідника, тим, що у перші десятиліття свого існування Молдавське воєводство не мало достатніх сил для проведення власної незалежної політики, а також зазнавало постійного тиску з боку Угорщини. За таких умов молода держава намагалася компенсувати свою слабкість через контакти з Литвою й особливо Польщею, визнавши її сюзеренітет у 1387 р. Дискусійним у книзі Ш.С.Горовея є датування правлінь перших воєвод, зокрема, діяльність Драгоша віднесено до 1347 – 1363 рр., Богдана I – до 1363 – 1367 рр., Лацка – до 1367 – 1375 рр., Петру I – до 1375 – 1391 рр.[8]

У другій половині XX ст. до вивчення різних аспектів історії середньовічної Молдавської держави зверталися дослідники, які працювали в установах АН Молдавської РСР. Зовнішньополітичні проблеми історії Молдавії перебували в центрі уваги П.Ф.Параски, який написав низку праць з цієї проблематики.[9] Особливий інтерес становить його стаття про польсько-молдавські відносини кінця XIV – першої третини XV ст., в якій автор детально розглянув двосторонні угоди, пов'язані з борговими зобов'язаннями польського короля Владислава II щодо молдавських воєвод.[10] П.Ф.Параска аргументовано пояснив особливості надання господарем грошової позики королю в 1388 р. й деякі обставини пролонгації боргу в першій третині XV ст., що призвело, зрештою, до ускладнення двосторонніх відносин, виникнення конфліктів і взаємних територіальних претензій. Напрацювання цього дослідника у галузі зовнішньої політики Молдавської держави щодо Польщі лягли в основу відповідних розділів у колективних працях, підготовлених істориками Молдавії протягом 80-х років XX ст.[11]

Ряд молдавських дослідників розглядали питання виникнення і розвитку міст як центрів ремесла і торгівлі[12], особливості демографічних процесів[13], функціонування торговельних шляхів[14], грошового обігу на території Молдавії[15] тощо. Матеріали, проаналізовані у цих працях, дозволяють глибше висвітлити різні аспекти відносин між Польщею і Молдавією в галузі торгівлі.

В останні десятиліття з-під пера молдавського історика Л.Л. Полєвого вийшло декілька монографій узагальнюючого характеру, в яких глибоко вивчено передумови, історичні обставини та особливості появи і розвитку державності на території Молдавії[16]. Вчений приділив увагу формуванню молдавських кордонів, у зв'язку з цим стисло розглянув проблему Шипинської землі, відносини з Подільським князівством Коріятовичів та складні початки стосунків з Польським королівством.

Деякі питання взаємовідносин Польщі та Молдавії у політичній сфері знайшли відображення у колективних працях з історії міжнародних відносин країн Центральної, Східної й Південно-Східної Європи у XV – XVI ст.[17] та історії Румунії[18], підготовлених науковцями Інституту слов'янознавства та балканістики АН СРСР.

Певна інформація з означеної проблеми міститься у працях науковців Молдавії: М.О. Мохова[19], який тією чи іншою мірою висвітлював й історію Буковини; Г.В. Гонци[20], котрий досить детально описує військово-політичне становище у Молдавії, де є також згадки про Північну Буковину. Варто відзначити праці Л.Є. Сємьонової[21], в яких йдеться про міжнародне становище Молдавії, а разом і з нею Буковини як її складової та прикордонної області. Без сумніву, роботи вищеназваних авторів є значним внеском у вивчення не тільки історії Молдавії, але й історії Буковини у досліджуваний період, проте вони носять відбиток панування радянської ідеології, як і праці деяких російських авторів[22]. Історія Молдавії і зараз є предметом вивчення сучасних молдавських дослідників, таких як: В.Статі[23], М.Д.Руссєв[24], які у своїх роботах на підставі чисельних джерел висвітлюють маловідомі факти з минулого Молдавського князівства.

Українські медієвісти теж зробили певний внесок у вивчення окремих питань польсько-молдавських відносин у контексті історії Буковини доби пізнього Середньовіччя, хоча слід зазначити, що жоден з них не досліджував цю проблематику спеціально. Зокрема, ще у 50-х роках XX ст. такі діаспорні автори, як А.І. Жуковський[25] і І.М. Новосівський[26] розглядали взаємини Польщі та Молдавії у зв'язку з історією Шипинської землі і Буковини. На думку першого з них, ця земля належала спочатку до Галицького князівства, але поступово втрачала з ним зв'язки, «стаючи автономною одиницею, залежною від татарського хана». Після занепаду української державності вона «короткотривало була незалежною (1340 – 1349 рр.), щоб від 1349 р. визнати зверхність Польщі». Наприкінці XIV ст. частина її потрапила під владу Молдавського воєводства, а 1499 р. вона «повністю відійшла до Молдавії і перестала існувати як окрема одиниця»[27]. Згідно з І.М. Новосівським, який, розписуючи міжнародні договори, в яких було згадано про історичну область України – Буковину, вважав, що після 1342 р. Покуття і Буковина чи її частина опинилися «у фактичному володінні Польщі». 1387 р. Владислав II знову захопив «Галичину, разом із частиною Буковини, щонайменше так звану Шипинецьку (Шипинську) землю»[28]. Трохи далі цей автор зазначав, що у 1433 р. польський король підтвердив за молдавським воєводою «володіння над Шипинецькою Землею (…)», «однак протягом 1437 – 1499 рр. вона перебувала під зверхністю Польщі»[29]. Отже, згадані історики висловили суперечливі погляди на проблему, мабуть, через те, що в основу своїх тверджень клали власні припущення і здогади, а не свідчення джерел.

Проблемі Шипинської землі приділив певну увагу відомий археолог та історик Б.О. Тимощук[30]. Він вважав, що із середини XIV ст. Шипинською землею назвали ту частину Галицької Русі, яка потрапила під владу молдавських бояр. «Ця українська територія в складі Молдавського князівства мала автономію, яка поступово втрачалася, а на керівні посади утвердилися молдавські бояри. До середини XV ст. Шипинська земля повністю припиняє своє існування і її назва зникає з писемних джерел»[31]. Цей погляд Б.О. Тимощука знайшов відображення також у колективних монографіях з історії північної частини Буковини[32].

Молдавський період історії Буковини досліджував і Ф.П. Шевченко[33], однак висвітлював події досить тенденційно, виходячи з реалій свого часу. Перу С.І. Комарницького належить праця з історії Хотина та Хотинської фортеці[34], в якій автор по-своєму трактує деякі події, не підкріплені жодними джерелами.

Вивчав історію Буковини на основі літописів і П.В. Михайлина[35], який довів опис досліджуваних подій до 1648 р. У ній буковинський історик також подає біографію авторів цих літописів. У іншій праці П.В. Михайлини[36] на основі слов'яно-молдавських літописів XV – XVI ст. висвітлюються події, що тісно пов'язані з історією Північної Буковини.

Значну увагу виступу 1490 – 1492 рр. під проводом Мухи приділив В.В. Грабовецький[37]. Вважаючи, що це було селянське повстання, автор досить переконливо довів, що ініціатором цієї акції був Стефан III Великий, а більша частина селянського війська формувалася у лісах Галичини і Буковини.

У 2003 р. було перевидано у перекладі українською мовою працю Е.Фішера «Козмин»[38], в якій автор детально описав основні військові дії, співвідношення сил, а також бої, які відбувалися на території Буковини у 1497 р. між військом короля Польщі Яна Ольбрахта та армією молдавського воєводи Стефана III Великого; бій у Козьминському лісі та поразку поляків у цій війні. Видання супроводжується післямовою буковинських науковців А.В. Федорука та М.К. Чучка[39]. Нещодавно перевидано українською мовою і книгу «Буковина. Загальне краєзнавство», що вийшла у світ ще у 1899 року у Чернівцях. Для даного дослідження важливою є саме IX частина праці[40].

До вивчення цієї ж проблематики звертався й О.М.Масан[41], який разом з іншими науковцями – Б.М.Боднаруком[42], В.Л.Карпом[43], А.В.Федоруком[44], І.П.Возним[45], С.В.Пивоваровим[46], М.К.Чучком[47] та іншими досліджував міжнародні аспекти становища Шипинської землі, в контексті польсько-молдавських відносин, зокрема і на прикордонні, а також зобов'язання Молдавської держави щодо надання збройної допомоги Польщі[48]. Результати цих досліджень частково відобразилися у колективних працях з історії Буковини[49] та Хотинщини[50]. Чимало уваги О.М. Масан приділив історії Хотина і Хотинської фортеці[51], вивченню історії Чернівців та походженню їхньої назви[52]. Дослідник спрямовував свою увагу і на хід польсько-молдавської війни 1497 – 1499 рр., військові дії між воюючими сторонами на буковинських землях[53], а також на історію середньовічного Цецина[54].

У 2005 р. буковинська історіографія поповнилася колективною монографією «Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (З давніх часів до середини XX ст.)»[55], яка вийшла за загальною редакцією В.М.Ботушанського. У монографії висвітлюється місце Буковини як однієї з історичних областей України у міжнародних відносинах європейських країн в часи перебування її в складі різних країн, зокрема Галицько-Волинської держави, Молдавії та ін. Йдеться про конфлікти, війни, міждержавні угоди, що так чи інакше пов'язані з Буковиною. Зокрема, чимало сторінок в ній присвячено історії Буковини молдавського періоду, що дозволяє по-новому поглянути на історію буковинського краю.

Крім того, останніми роками чернівецькі дослідники, зокрема О.Д. Огуй, багато зробили в галузі вивчення нумізматичних пам'яток і грошового обігу на Буковині і в Молдавській державі періоду пізнього Середньовіччя[56]. Ці матеріали значно доповнюють джерельну базу дослідження торгово-економічних відносин Польщі та Молдавії.

Окремі цікаві факти, що стосуються відносин між Молдавією та сусідніми українськими землями або Польщею, наводяться у працях Л.В.Войтовича[57], В.В.Грабовецького[58], Н.М.Яковенко[59], Л.О.Зашкільняка[60] тощо.

Висновок. Різні аспекти історії північних волостей Молдавської держави другої половини XIV – першої третини XVI ст., заселених переважно українцями, вивчалися і продовжують вивчатися істориками ряду країн, у тому числі й України. І все ж у вітчизняній історіографії досі немає праць, які б містили цілісне вивчення означеної проблеми, що має безпосереднє відношення до минулого таких українських історичних країв, як Буковина, Покуття, Поділля, а також наших безпосередніх сусідів – Молдавії, Румунії та Польщі.

---

[1] Початок див.: Питання історії України. – 2013. – Т. 16. – С. 102 – 106.

[2] Panaitescu P.P. Din istoria luptei pentru independența Moldovei în veacul al XIV-lea / P.Panaitescu // Studii: Revista de istoria. – Bucureşti, 1956. – A.9. – № 4. – P. 91–108.

[3] Джуреску Д.К. Картины из истории румынского народа / Д.Джуреску. – Бухарест: Спорт-туризм, 1982. – 109 с.

[4] Ciobanu V. Țările române şi Polonia. Secolele XIV – XVI / Veniamin Ciobanu. – Bucureşti: Editura Academiei RSR, 1985. – 224 p.; Ciobanu V. Aspărător al moştenirii lui Ştefan

cel Mare / Veniamin Ciobanu // Petru Rareş / red. coord. L.Şimanschi. – Bucureşti: Editura Academiei RSR, 1978. – P. 109 –135.

[5] Spinei V. Moldova in secolele XI-XIV / Victor Spinei. – Chişinău: Universitas, 1994. – 495 p.

[6] Gorovei Ş.S. Intemeierea Moldovei: Probleme controversate / Ş.Gorovei . – Iaşi: Editura Universitâţi A.L. Cuza, 1997. – 332 p.

[7] Там само. – С. 144 – 145.

[8] Там само. – С. 141 – 150.

[9] Параска П.Ф. Внешнеполитические условия образования Молдавского феодального государства / П.Параска. – Кишинев: Штиинца, 1981. – 176 с.; Параска П.Ф. Золотая Орда и образование Молдавского феодального государства / П.Параска // Юго-Восточная Европа в средние века. – Кишинев, 1972. – Вып. 1. – С. 175 – 190; Параска П.Ф. Из истории ранних молдавско-русских связей (80-е гг. XIV вв.) / П.Параска // Известия Академии наук Молдавской ССР: Серия общественных наук. – Кишинев, 1979. – № 2. – С. 43 – 50; Параска П.Ф. Политика Венгерского королевства в Восточном Прикарпатье и образование Молдавского феодального государства / П.Параска // Карпато-Дунайские земли в средние века. – Кишинев: Штиинца, 1975. – С. 33 – 51; Параска П.Ф. Территориальное становление Молдавского феодального государства во второй половине XVI в. / П.Параска // Социально-экономическая и политическая история Юго-Восточной Европы (до середины XIX в.). – Кишинев: Штиинца, 1980. – С. 62 – 87.

[10] Параска П.Ф. К вопросу о молдавско-польських отношениях конца XIV – первой трети XV в. (О займе 1388 г.) / П.Параска // Известия АН Молдавской ССР. Серия общественніх наук. – 1981. – №3. – С. 21 – 31.

[11] История Молдавской ССР: В 6-ти т.: [Гл. ред.: И. Царанов, Д.М. Драгнев, В.И. Жуков и др.]. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1987. – Т.1. – 416 с.; История Молдавской ССР. С древнейших времен до 1917 г. В 2-х т. / [ред. кол.: Л.В. Черепнин (отв. ред.) и др.]. – Кишинев: Картя Молдавеняскэ, 1965. – Т.1. – 325 с.; Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Западной Европы в XV – XVI вв.: Главные тенденции политических взаимоотношений. – М.: Наука, 1984. – 302 с.

[12] Білецька О.В. Поділля у другій половині XIV – першій половині XV ст.: політичні та соціально-економічний аспекти: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.. іст. наук: спец. 07.00.01. «Історія України» / О.В. Білецька. – Одеса, 2004. – 20 с.

[13] Полевой Л.Л. Очерки исторической географии Молдавии XIII – XV вв. / Л.Полевой. – Кишинев: Штиинца, 1979. – 204 с.

[14] Мохов Н.А. Молдавский торговый путь в XIV – XV вв. / Н.Мохов // Польша и Русь: Черты общности и обоснования в историческом развитии Руси и Польши в XII – XIV вв. – М., 1974. – С. 298 – 307.

[15] Нудельман А.А. К вопросу о составе денежного обращения в Молдавии в XIV – начале XVI в. / А.Нудельман // Карпато-Дунайские земли в средние века. – Кишинев, 1975. – С.94 – 124.

[16] Полевой Л.Л. Раннефеодальная Молдавия / Л.Полевой. – Кишинев: Штиинца, 1985. – 222 с.; Полевой Л.Л. «… И с того времени началась Земля Молдавская» / Л.Полевой. – Кишинев: Штиинца, 1990. – 96 с.

[17] Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Западной Европы в XV – XVI вв.: Главные тенденции политических взаимоотношений. – М.: Наука, 1984. – 302 с.

[18] Краткая история Румынии: С древнейших времен до наших дней. – М.: Наука, 1987. – 542 с.

[19] Мохов Н.А. Восстание украинских и молдавских крестьян под руководством Мухи в 1490 – 1491 гг. / Н.Мохов // Известия Молдавского филиала АН СССР. – 1958. – №3 – 4. – С. 33 – 51; Мохов Н.А. Дружба ковалась веками (Молдавско-русско-украинские связи с древнейших времен до начала XIX в.) / Н.Мохов. – Кишинев: Штиинца, 1980. – 280 с.; Мохов Н.А. Стратиевский К.В. Роль русского и украинского народов в исторических судьбах Молдавии / Н.Мохов, К.Стратиевский. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1963. – 65 с.; Мохов Н.А. Молдавия эпохи феодализма / Н.Мохов. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964. – 440 с.; Мохов Н.А. Очерки истории молдавско-русско-украинских связей (с древнейших времен до начала XIX в.) / Н.Мохов. – Кишинев: Штиинца, 1961. – 214 с.; Мохов Н.А. Очерки истории формирования молдавского народа / Н.Мохов. – Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1978. – 142 с.; Мохов Н.А. Феодальные отношения в Молдавии в XIV – XV вв. / Н.Мохов // Феодальные отношения в Молдавии в период XIV – XVIII вв.: [Сб. статей]. – Кишинев: Гос. издат. Молдавии, 1950. – С. 7 – 55.

[20] Гонца Г.В. Изменения тактики внешнеполитического курса Молдавского государства в последних десятилетиях XV – начала XVI в. / Г.Гонца // Социально-экономическая и политическая история Юго-Восточной Европы / (до середины XIX в.). – Кишинев: Штиинца, 1980. – С. 102 – 117; Гонца Г.В. К истории молдавско-турецких отношений начала XVI в. / Г.Гонца // Россия, Польща и Причерноморье в XV – XVI вв. – М.: Наука, 1979. – С. 53 – 61; Гонца Г.В. Молдавия и османская агрессия в последней четверти XV – первой трети XVI в. / Г.Гонца. – Кишинев: Штиинца, 1984. – 150 с.; Гонца Г.В. Молдавско-русские связи в первые десятилетия XVI в. / Г.Гонца / Социально-экономическая и политическая история Молдавии периода феодализма – Кишинев: Штиинца, 1988. – С. 62-72; Гонца Г.В. Общие и особенные черты в положении Молдавии и стран Балканского полуострова в системе господства Османской империи (до конца XVI в.) / Г.Гонца // Молдавский феодализм. Общее и особенное (история и культура). – Кишинев: Штиинца, 1991. – С. 94 – 130.

[21] Семенова Л.Е. Из истории молдавско-польско-турецких отношений конца XV в. // Россия, Польша и Причорноморье в XV – XVIII вв. – М.: Наука, 1979. – С. 40 – 52; Семенова Л.Е. Некоторые аспекты международного положения Молдавского княжества во второй половине XV в. / Л.Семенова // Юго-Восточная Европа в средние века. – Кишинев: Штиинца, 1972. – С. 207 – 234.

[22] Греков И.Б. Восточная Европа и упадок Золотой Орды (на рубеже XIV – XV вв.) / И.Греков. – М.: Наука, 1975. – 519 с.; Дыбковская А., Жарын М., Жарын Я. История Польщи с древнейших времен до наших дней / А.Дыбковская, М.Жарын, Я.Жарын. – Варшава: ПВН, 1995. – 382 с.; Егоров В.Л. Граница Руси с Золотой Ордой в XIII – XIV вв. / В.Егоров // Вопросы истории. – 1985. – №1. – С. 12 – 24.

[23] Стати В. История Молдовы / Василе Стати. – Кишинев: S.n., 2002 (F.E.P. «Tipografia Centrală»). – 480 с.; Стати В. Штефан Великий, Господарь Молдовы / Василе Стати. – Кишинев: F.E.-P. «Tipografia Centrală», 2004. – 224 p.

[24] Руссев Н. Д. Молдавия в «темные века»: Материалы к осмыслению культурно-исторических процессов / Николай Руссев // Stratum plus . – № 5. – 1999 . – С. 379 – 407; Руссев Н.Д. Монетные находки и молдавско-польские связи конца XIV – первой трети XV вв. / Николай Руссев // Древнее Причерноморье: Сборник статей, посвященных 85-летию со дня рождения проф. П.О. Карышковского. – Одесса, 2006. – С. 188 – 193; Руссев Н.Д. Некоторые аспекты молдавско-русских связей эпохи Стефана Великого / Николай Руссев // Русин. – 2006. – № 2. – С. 44 – 55; Руссев Н.Д. Социальные конфликты в Белгороде на Днестре XIV в. / Николай Руссев // Из истории социальных отношений и общественно-политического движения в Молдове (XIV – начало XX в.). – Кишинев, 1991. – С. 6 – 22; Руссев Н.Д. Стефан Великий как преемник православных традиций Византии / Николай Руссев // Тезисы научной конференции, посвященной 15-летию образования общества греческой культуры «Элефтерия» в Республике Молдова. – Кишинев, 2006. – С. 53 – 55.

[25] Жуковський А. Історія Буковини / Аркадій Жуковський // Буковина – її минуле і сучасне / під ред. Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковськогго. – Париж-Філадельфія – Детройт: Зелена Буковина, 1956. – С. 63 – 420; Жуковський А., Лукіянович З. Назва Буковина / А. Жуковський, З. Лукіянович // Буковина – її минуле і сучасне / під ред. Т. Бриндзана, А. Жуковського. – Париж – Філадельфія – Детройт: Зелена Буковина, 1956. – С. 15 – 19; Жуковський А. Історія Буковини / Аркадій Жуковський. – Чернівці: Час, 1991. – Ч.1. – 120 с.

[26] Новосівський І.М. Вказана праця. – С.849 – 869.

[27] Жуковський А. Історія Буковини / Аркадій Жуковський // Буковина – її минуле і сучасне / під ред. Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковськогго. – Париж-Філадельфія – Детройт: Зелена Буковина, 1956. – С. 110, 143.

[28] Новосівський І.М. Буковина в міжнародних договорах / І.Новосівський // Буковина – її минуле і сучасне: [під ред. Ф.Квітковського, Т.Бринзана, А.Жуковського]. – Париж – Філадельфія – Детройт: Зелена Буковина, 1956. – С. 850 – 851.

[29] Там само – С. 853 – 854.

[30] Тимощук Б.О. Давньоруська Буковина (X – перша половина XIV ст.) / Борис Тимощук. – К.: Наук. думка, 1982. – 206 с.; Тимощук Б.О. Північна Буковина – земля слов'янська / Борис Тимощук. – Ужгород: Карпати, 1969. – 192 с.; Тимощук Б.О. Середньовічний Хотин / Борис Тимощук // Археологія. – 1977. – Т .22. – С.29 – 39; Тимощук Б.О. Шипинська земля за археологічними даними / Борис Тимощук // Минуле і сучасне Північної Буковини. – К., 1973. – Вип. 2. – С. 2 – 26.

[31] Тимощук Б.О. Шипинська земля за археологічними даними / Борис Тимощук // Минуле і сучасне Північної Буковини. – К., 1973. – Вип. 2. – С. 21 – 22.

[32] Ліщенко М. Північна Буковина, її минуле і сучасне / [Курило В., Ліщенко М., Романець О. та ін.]. – Ужгород: Карпати, 1969. – 247 с.; Нариси з історії Північної Буковини: [відп. ред. Ф.П. Шевченко]. – К.: Наук. думка, 1980. – 338 с.; Північна Буковина, її минуле і сучасне / В. Курило, М. Ліщенко, О.Романець, Н.Сирота, Б.Тимощук (Історичний нарис). – Ужгород: Карпати, 1969. – 247 с.

[33] Шевченко Ф.П. Лук'ян Кобилиця / Федір Шевченко. – К., 1958. – 132 с.

[34] Комарницький С. Цитадель на Дністрі. (З історії Хотина та Хотинської фортеці) / С.Комарницький. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 87 с.

[35] Михайлина П.В. Висвітлення історії Північної Буковини XV – XVI ст. на сторінках слов'яно-молдавських літописів / Павло Михайлина // Архіви України. – 1969. – №4. – С. 81 – 84.

[36] Михайлина П.В. Відомості з історії Північної Буковини XV – першої половини XVII ст. в молдавських літописах (до 1648 р.) / Павло Михайлина // Минуле і сучасне Північної Буковини. – К.: Наук. думка, 1972. – Вип. 1. – С. 13 – 18.

[37] Грабовецький В. Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490 – 1492 рр. / В.Грабовецький. – Львів: Вища школа, 1979. – 349 с.

[38] Фішер Е. Козмин: До питання про історію польсько-молдавської війни 1497 року / Едуард Фішер. – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – 78 с.

[39] Там само – С. 69 – 78.

[40] Фішер Е. Топографічний опис населених пунктів / Едуард Фішер / Пер. з нім. Андрійця Ф.С., Квасецького А.Т. // Зелена Буковина. Серія «Історія і краєзнавство». – 2000. – №1 – 2. – С. 81 – 201.

[41] Масан О. Буковина як об'єкт міжнародних відносин з давніх часів до 1774 р. / Олександр Масан // Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.): [Кол. моногр.] / В.М. Ботушанський, С.М. Гакман, Ю.І. Макар та ін.; за заг. ред. В.М. Ботушанського. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 9 – 168; Масан О. Шипинська земля та її фортеці / Олександр Масан // Івасюк М. Турнір королівських блазнів: [Роман; передм. Б. Мельничука; післям. О. Масана]. – Чернівці: Місто, 1997. – С. 217 – 225; Масан О.М. Шипинська земля: передісторія, устрій та статус / Олександр Масан // Вісник Центру буковинознавства. Серія історична. – Чернівці, 1993. – Вип. 1. – С. 24 – 35.

[42] Боднарюк Б.М., Масан О.М. Шипинська земля в міжнародних договорах кінця XIV – першої половини XV ст. / Б.М. Боднарюк, О.М. Масан // Питання історії України: Зб. наук. статей. – Чернівці, 2000. – Т. 4. – С. 221 – 237.

[43] Карпо В.Л., Масан О.М. Роль хотинського і чернівецького старост у польсько-молдавському прикордонному співробітництві (друга половина XV – перша половина XVI ст.) / В.Карпо, О.Масан // Питання історії України: Зб. наук. статей. – Чернівці, 2002. – Т. 5. – С. 111 – 117.

[44] Масан О., Федорук А. Русько-молдавський загін в битві під Грюнвальдом (з історії міжнародних зв'язків населення Буковини на початку XV ст.) / О.Масан, А.Федорук // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнологій: Зб. наук. праць. – Чернівці, 2003. – Т. 2 (16). – С.59 – 67; Масан О., Федорук А. Участь україно-молдавського загону в битві під Грюнвальдом / О.Масан, А.Федорук // Питання історії України: Зб. наук. статей. – Чернівці, 2003. – Т.6. – С.193 – 197.

[45] Возний І., Масан О. Де лежав середньовічний «город» Хмелів / І. Возний, О. Масан // Археологічні студії. – Київ – Чернівці: Прут, 2000. – С. 99 – 112.

[46] Пивоваров С. Нові матеріали до історії стародавнього Цецина / Сергій Пивоваров // Буковина – мій рідний край: III іст.-краєзн. конф. молодих дослідників, студентів та науковців: Матеріали (17 травня 1998 р.) / М-во освіти і науки України, Чернівецький держ. ун-т ім. Ю.Федьковича [та ін.]. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – С. 20 – 22; Пивоваров С. Нумізматичні пам'ятки Буковини (античний та середньовічний час) / Сергій Пивоваров. – Чернівці: Зелена Буковина, 2002. – 248 с.; Пивоваров С.В. Озброєння воїна XIV ст. з Середнього

Подністров'я (за даними археологічних розкопок в с. Зелена Липа) / Сергій Пивоваров // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації україністів. Історія: Зб. наук. ст. – Чернівці: Рута, 2003. – Ч.1. – С. 120 – 124; Пивоваров С. Пам'ятки археології на території міста Чернівці / Сергій Пивоваров // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини / наук. ред. Добржанський О.В. – Чернівці, 2004. – Вип. 229 – 230. – С. 82 – 87; Пивоваров С.В. Середньовічне озброєння з городища XIV ст. в Зеленій Липі / Сергій Пивоваров // Археологічні студії. – К.-Чернівці, 2003. – Вип.2. – С. 204 – 215; Пивоваров С., Федорук А. Цецинська кам'яна вежа: з історії середньовічних поселень на території Чернівців (XIII – XV ст.) / Сергій Пивоваров, Андрій Федорук // Науковий вісник Чернівецького національного університету: Збірник наукових статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини / наук. ред. Добржанський О.В. – Чернівці: Рута, 2006. – Вип. 323 – 324. – С. 80 – 85.

[47] Чучко М.К. «И възят Бога на помощь»: соціально-релігійний чинник в житті православного населення північних волостей Молдавського воєводства та австрійської Буковини (епоха пізнього середньовіччя та нового часу) / Михайло Чучко. – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 368 с.

[48] Масан О. Вплив суперечностей між Польщею та Пруссією на міжнародне становище Шипинської землі / О.Масан // Буковинський історико-етнографічний збірник. – Чернівці, 2000. – Вип. 2. – С. 95 – 100.

[49] Буковина: історичний нарис / [відп. ред. В.М. Ботушанський]. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – 416 с.

[50] Добржанський О., Макар Ю., Масан О. Хотинщина: історичний нарис / О.Добржанський, Ю.Макар, О.Масан. – Чернівці: Молодий буковинець, 2002. – 462 с.

[51] Масан О.М. Виникнення та розвиток Хотина в добу середньовіччя / Олександр Масан // Зелена Буковина. Серія «Історія і краєзнавство», 2000. – № 1 – 2. – С. 18 – 29; Масан О., Пивоваров С. Етапи будівництва Хотинського замку / О.Масан, С.Пивоваров // Матеріали V Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького нацонального університету імені Юрія Федьковича: У 2-х томах. Т.1.: Історія України. Краєзнавство. – Чернівці: Книги – XXI, 2005. – С. 468 – 472.

[52] Масан О.М. Ім'я зародилося у шумі лісу (Коли і як з'явилася назва нашого краю) / О.Масан // Буковинський журнал. – 1992. – Вип. 1. – С. 107 – 115; Масан О. Писемні джерела з історії Чернівців XV – початку XVI ст. / Олександр Масан // Матеріали V Буковинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 130-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. У двох томах. Т 1.: Історія України. Краєзнавство. – Чернівці: Книги – XXI, 2005. – С. 351 – 354; Масан О. Поміж військових лихоліть (з історії міста й околиць у XVI-XVII ст.) / Олександр Масан // Буковинський журнал. – 2007. – Ч. 4. – С. 72 – 83; Масан О. Чернівці в другій половині XIV – XVIII ст. (до 1775 р.) / Олександр Масан // Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто). [Кол. монографія] В.М.Ботушанський, С.В.Біленкова, О.В.Добржанський та ін. За заг. ред. В.М.Ботушанського. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – С. 23 – 75; Масан О. Чернівці: перша писемна згадка на тлі історії міста в XV – на початку XVI ст. / О.Масан // Буковинський журнал. – 2006. – Вип. 2. – С.63 – 74; Масан О. Чернівці у XVI – першій половині XVII ст. (аналіз джерельних матеріалів) / Олександр Масан // Питання історії України: Зб. наук. статей. – Чернівці, 2007. – Т. 10. – С. 170 – 176.

[53] Масан О.М. Німецькі рицарі в Галичині й на Буковині 1497 року / О.Масан // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. Історія. – Чернівці: ЧДУ, 1998. – С. 76 – 88; Масан О. Німецькі рицарі в лісах Буковини і трагічна осінь 1497 року / О.Масан / / Буковинський журнал. – 1998. – Вип. 1. – С.79 – 89.

[54] Масан О. Середньовічний Цецин в історіографії XIX – початку XXI ст. / Олександр Масан // Питання історії України: Зб. наук. статей. – Чернівці, 2006. – Т. 9. – С. 128 – 132; Масан О. Цецинська держава (З історії давньої чернівецької околиці) / Олександр Масан // Буковинський журнал. – 2007. – Ч. 1. – С. 47 – 59.

[55] Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (З давніх часів до середини XX ст.) [Кол. моногр.] / [В.М. Ботушанський, С.М. Гакман, Ю. І. Макар та ін.]: під заг. ред. Ботушанського В.М. – Чернівці : Рута, 2005. – 744 с.

[56] Огуй О.Д. Історія обігу грошових одиниць та найменувань на Буковині. Молдавський період / Олександр Огуй. – Част. 1: 1370-1475. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. – 280 с.; Огуй О.Д. Монетні знахідки на Буковині. Системно-квантитативне зіставлення / Олександр Огуй. – 2-е вид. – Чернівці: Рута, 2008. – 256 с.; Огуй О.Д. Монетно-лічильні найменування на Буковині та в Молдавії (кінець 14 – середина 19 ст.): Проблема функціонування поліномінацій в адаптивних терміносистемах / Олександр Огуй. – Чернівці: Рута, 1997. – 225 с.

[57] Войтович Л. Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII – XIV ст. / Л. Войтович. – Львів: Ін-т українознавства ім. Крип'якевича НАНУ, 1996. – 256 с.

[58] Грабовецький В. Історія Коломиї з найдавніших часів до початку XX ст. / В.Грабовецький. – Коломия: Вік, 1996. – Ч.1. – 175 с.; Грабовецький В. Нарис історії Галича: З найдавніших часів до початку XX ст. / В.Грабовецький. – Галич: Райдрукарня, 1997. – 244 с.

[59] Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. / Наталя Яковенко. – К.: Генеза, 1997. – 312 с.

[60] Зашкільняк Л.О. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Леонід Зашкільняк, Микола Кричун. – Львів: ЛНУ ім. Франка, 2002. – 752 с.; Історія Центрально-Східної Європи: [за ред. Леоніда Зашкільняка]. – Львів: Львів. ун – т ім. І. Франка, 2001. – 660 с.

Алексей БАЛУХ
(Черновцы)

БУКОВИНА В СОСТАВЕ МОЛДАВСКОГО ГОСУДАРСТВА В 40-Х ГОДАХ XIV – ПЕРВОЙ ТРЕТИ XVI вв.: ИСТОРИОГРАФИЯ ВОПРОСА (II)

В статье сделан комплексный анализ монографической и другой научной литературы по военно-политической истории Северной Буковины в составе Молдавского государства и молдавско-польских отношениях на буковинских землях.

Ключевые слова: *Северная Буковина, Молдавское государство, военно-политические отношения, Польша, Австрия.*

Aleksey BALUKH
(Chernivtsi)

BUKOVINA AS PART OF THE MOLDAVIAN STATE IN 40s OF XIV – THE FIRST THIRD OF THE XVI CENTURY: HISTORIOGRAPHY (II)

The article goes on to discuss a comprehensive analysis of monographic literature on military and political history of Northern Bukovina as part of the Moldavian state, Moldovan-Polish relations at Bukovina.

Keywords: *Northern Bukovina, Moldavia, the military-political relations, Poland, Austria.*

УДК 94(477) «1650»

Лілія ДРОБІНА
(Чернівці)

БУКОВИНА ПІД ЧАС МОЛДАВСЬКОГО ПОХОДУ Б.ХМЕЛЬНИЦЬКОГО 1650 р.: ПРОБЛЕМА СИТУАЦІЇ В РЕГІОНІ

У статті йдеться про необхідність встановлення союзу між Україною і Молдавією, яка перебували у васальній залежності від Туреччини, а також у близьких зв'язках з Польщею, в період Визвольної війни Б.Хмельницького та його вплив на міжнародну ситуацію в регіоні.

Ключові слова: *Молдавія, Кримський ханат, Османська імперія, Б.Хмельницький, В.Лупу, козаки, орда.*

Молдавський похід Б.Хмельницького, розпочавшись в кінці серпня 1650 р., промайнув як блискавка в 3-4 тижні, осліпивши сучасників, які не мали навіть часу розібратися в подробицях цієї кампанії. Через відсутність інформації про похід з'являлись різні домисли про його причини, наслідки, чи це була майстерна гра, чи вдало складені обставини. Вивченню цього питання присвячували свої праці як очевидці, так і дослідники наступних століть. Серед них М.Костін, Самовидець, Г.Граб'янка, С.Величко, П.Шевальє[1], М.Голінський, А.Суханов, П.Протасьєв і Г.Богданов[2], а також М.Грушевський, А.Єрмоленко, Ю.Кондуфор, В.Смолій, В.Степанков, Л.Семенова[3]. Але відсутність безпосередньо козацького архіву не дає можливості робити об'єктивні висновки з приводу різних вчинків гетьмана. Тому метою статті є проведення аналізу наявних джерел для визначення необхідності посилення впливу гетьмана на молдавські землі, у т.ч. і буковинські, і яку роль він відводив цій території.

Іще спочатку Визвольної війни гетьман підшуковував державу-протектора для України. Одним із напрямків в цій політиці було визнання зверхності Османської імперії. Оскільки Кримське ханство було васалом турецького султана, це впливало і на стосунки Хмельницького з Туреччиною. Про початок відносин Хмельницького з Портою подав сенсаційні відомості польський мемуарист М.Голінський. За його словами, Хмельницький просив допомоги і у султана Ібрагіма, і у султана Магомеда. Те, що Порта ввійшла у зносини з «бунтівливими козаками» і наказала кримському ханові їм допомагати, було значним успіхом політики Хмельницького[4]. Тому окрему роль у дипломатії Богдана Хмельницького відводилось Молдавському князівству, яке було одним із прикордонних сусідів козаків. Водночас перші роки Визвольної війни українського народу проти Речі Посполитої показали необхідність правильного вибору союзників.

Невелика за розмірами держава Молдавія мала великий потенціал у сфері впливу, адже її господар Васілє Лупу був васалом Османської імперії, тестем литовського князя Януша Радзивілла, прихильником політики Речі Посполитої та Московської держави. Саме на території Молдавії перетиналися інтереси таких могутніх сусідів.

Б.Хмельницький, проаналізувавши становище України, прийшов до висновку про необхідність дружніх дипломатичних стосунків з господарем. В молдавських землях була досить сильна пропольська група бояр, які мали в Польщі і маєтки, і родичів, крім того боялася за долю своїх станових привілеїв, тому пропозицію підтримати сторону козаків у цій війні відхилила. Така розстановка сил не сподобалось гетьману, необхідно було зробити бояр більш поступливішими і призупинити активну пропольську діяльність Лупу, який «з поляками заодно і в усьому їм, полякам, хотів помогати і похвалявся їх, козаків, воювати»[5]. Реалізація цього задуму повинна була убезпечити південно-західні фланги українського війська. У вирішенні цього питання вагому роль відіграли татари – постійні союзники козаків.

Гетьман вирішив використати антиросійські військові приготування кримського хана для спільного походу на Молдавію. З цього приводу «Хмельницький калзі … радив напасти на Молдавію, відомстити за образу»[6], адже хан так і не пробачив господарю «втрати, що їхні орди зазнали … в Братулянах»[7] в 1649 р. Крім того, в Криму з'явились чутки про підготовку молдавсько-польського виступу проти татар.

Залишається досить спірним питанням: хто був організатором походу? Навіть свідчення очевидців замість того, щоб прояснити це питання, ще більше його заплутують.

Якщо взяти до уваги думку Л.Семенової, що Іслам-Гірей в той час не вважав В.Лупу своїм ворогом і молдавсько-польські відносини не заважали його планам, в яких головним було добитись союзу з Річчю Посполитою проти Росії[8], то зміна походу проти донських козаків на молдавський вимагає тлумачення. В румунській історіографії це